

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’de Hukukî Söylem ve Edebî Dil: Osmanlı Modernleşmesinin Estetik Mantığı

Tuba Yüksel

International Burch University, Bosnia and Herzegovina

Prof. Dr. Cemal Özdemir

SDU University / Kazakhstan, Shinawatra University / Thailand

Öz: Osmanlı hukuk tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, yalnızca bir kanunlaştırma girişimi değil, aynı zamanda dil ve estetik açısından modernleşmenin simgesidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında yürütülen bu kodifikasyon, İslam hukukunun fikhî birikimini koruyarak modern devlet düzeninin rasyonel ihtiyaçlarına cevap veren ilk sistematik medeni kanun niteliğindedir. Bu yönüyle Mecelle, Osmanlı’da hukuk, dil ve estetiği bir araya getiren özgün bir söylem oluşturmıştır. Bu çalışma, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’yi Osmanlı modernleşmesinin dilsel ve estetik bir ürün olarak ele almaktadır. Tanzimat sonrası dönemde hukuk dili, klasik fikhî geleneğinden ayrılarak devletin merkezî bir söylemine dönüşmüştür. Avrupa’da kanunlaştırma hareketleri hızla yayılırken Osmanlı’da da Fransız Code Civil’in doğrudan tercüme edilmesi yönündeki öneriler gündeme gelmiştir. Ancak Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle Komisyonu üyeleri, bu fikre karşı çıkarak Osmanlı’nın özgün hukuk birikimi ve dil mirasına dayanan yerli bir medeni kanun hazırlama yolunu seçmişlerdir. Cevdet Paşa’nın başkanlığında oluşturulan Mecelle, İslâm hukukunun fikhî mirasını sistematik bir yapıya kavuştururken Arapça ile Türkçe arasında dengeli bir dil tercih etmiştir. Bu yönüyle Mecelle, Türk-İslâm hukuk tarihinde ilk yazılı medeni hukuk metni, dünyada ise Code Civil’den sonra hazırlanan ikinci medeni kanun olma özelliğini taşır. Rasyonel hukuk sistematizmini klasik belâgatla birleştiren Mecelle, Osmanlı modernleşmesinde dil, hukuk ve estetiği aynı potada buluşturmuş; hukuk dilinde güzelliği adaletin bir unsuru hâline getiren özgün bir söylem kurmuştur.

Anahtar sözcükler: *Mecelle; hukuk dili; edebî söylem; estetik; Osmanlı modernleşmesi*

Abstract: The Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye represents a significant turning point in Ottoman legal history, not merely as a codification project but also as a textual embodiment of linguistic and aesthetic modernization. Compiled in the second half of the nineteenth century, the Mecelle constitutes the first systematic civil code grounded in Islamic jurisprudence that simultaneously responded to the rational needs of the modern Ottoman state. In this respect, it reflects a unique synthesis in which law, language, and aesthetic sensibility converge within the context of Ottoman modernization. This study approaches the Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye as a linguistic and aesthetic product of the Tanzimat era. During this period, legal language underwent a major transformation, shifting from the interpretive and multi-layered structure of classical fiqh to a centralized, standardized state discourse. Although French Code Civil-based translations were widely proposed as a model for legal reform, Ahmed Cevdet Pasha and the Mecelle Commission rejected such direct adoption. Instead, they sought to produce an indigenous civil code rooted in the Ottoman Empire’s own juridical tradition and linguistic heritage. Under Cevdet Pasha’s leadership, the Mecelle established a balanced linguistic structure between Arabic and Turkish while preserving the core principles of Islamic jurisprudence. As the first written civil law text in Turkish-Islamic legal history and the second civil code produced after the Code Civil, it represents a major step in both legal modernization and linguistic refinement. The analysis reveals that the Mecelle, by uniting rational legal structure with classical rhetoric (belâgat), constructed an original legal discourse in which aesthetic expression becomes an element of justice.

Keywords: *Mecelle; legal language; rhetoric; aesthetics; Ottoman modernization*

Giriş

Dil, Hukuk ve Estetik Modernleşme Problemi

Osmanlı Devleti’nin modernleşme süreci yalnızca siyasî, askerî ve idarî kurumların yanında, aynı zamanda dilin, düşüncenin ve hukukî zihniyetin dönüşümünü de kapsayan çok katmanlı bir dönüşüm evresidir. Bu değişimin merkezinde dil yer alır; çünkü dil, hem bilgi üretiminin hem de iktidar ilişkilerinin temel aracıdır. Tanzimat’la birlikte

hukuk dili, klasik fıkıh geleneğinin yorumcu ve çoğulcu yapısından ayrılarak merkezî bir devlet söylemine dönüşmüştür. Bu yeni dil, yalnızca hukukî bir araç değil, aynı zamanda modernleşmenin estetik mantığını da yansıtan bir ifade biçimidir (Akyıldız, 2018).

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Osmanlı modernleşmesinin en belirgin metinsel ürünlerinden biri olarak dilin bu ikili işlevini bir arada taşır. 1869–1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından kaleme alınan Mecelle, İslam hukukunun özünü korumayı hedeflerken modern devletin ihtiyaç duyduğu rasyonel, sistematik ve uygulanabilir bir hukuk dili oluşturmuştur (Akyıldız, 2018). Böylece Mecelle, hem klasik fıkıh dilinin devamı hem de modern kanunlaştırmanın başlangıcı olmuştur (Ellek, 2014). Bununla birlikte Mecelle’yi benzersiz kılan, yalnızca hukukî sistematigi değil, aynı zamanda edebî üslubu ve estetik derinliğidir.

Ahmet Cevdet Paşa, dilde sadelik ile zarafeti birleştiren bir söylem kurmuştur. Onun dil anlayışı yalnızca düşünceleri aktarmakla kalmaz; aynı zamanda o düşüncelere bir form kazandırır. Mecelle’nin dili değerlendirilirken Paşa’nın icaz (özlülük) sanatını bilinçli bir şekilde uyguladığı, her maddenin kısa ama anlam bakımından yoğun bir yapı taşıdığı belirtilmektedir (Karatepe, 2014) Bu özellik, klasik Arap belâgat geleneğinde *sehli mümteni* olarak adlandırılan söylemesi kolay, yazması zor üslubun hukuk metinlerine taşındığını gösterir. Dolayısıyla Mecelle, hukuk dilinin teknik gereklilikleriyle edebî söylemin estetik inceliğini birleştiren nadir bir eserdir (Kaşıkçı,1998).

Osmanlı’da hukuk dilinin modernleşmesi üzerine yapılan araştırmalar genellikle bu süreci Batı’daki kodifikasyon hareketlerinin etkisiyle açıklamaya çalışmıştır (Balcı, 2021). Ancak Cevdet Paşa’nın dil anlayışı, doğrudan Batı etkisinden ziyade İslamî ilimlerin iç mantığıyla modern devletin düzen fikrini bir araya getiren yerli bir sentezdir. Bu sentez, hukukî anlamın estetik biçimle ifadesini mümkün kılar. Paşa’nın Tezâkir adlı eserinde vurguladığı üzere, “kanun dili ne kadar özlü ve belîğ olursa adalet o kadar açık olur.” Bu ifade, hukukî hakikatin yalnızca içerikte değil, dilin biçiminde de yer aldığını göstermektedir (Cevdet Paşa, 1967).

Bu makalenin temel problemi, bir kanun metni olan Mecelle’nin hukuk dilinin edebî ve söylemsel yapısını ortaya çıkarmaktır. Cevdet Paşa’nın önderliğinde hazırlanan Mecelle’nin üslubunun hukukî rasyonaliteyle estetik bilinci nasıl birleştirdiği; veciz cümlelerin hem ikna edici hem öğretici bir işlev üstlenerek toplumsal düzende dilsel bir iktidar biçimi oluşturduğu araştırmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Foucault’nun söylem kuramı bu bağlamda açıklayıcı bir çerçeve sunar; çünkü ona göre iktidar, baskıdan ziyade bilgi ve dil aracılığıyla işler (Foucault, 2000). Bu açıdan Mecelle’nin dili, iktidarın görünmez yüzüdür: buyurucu olmasına rağmen zarif, normatif olmasına rağmen estetik bir dildir.

Bu çalışmada ayrıca Foucault’nun bilgi–iktidar ilişkisi yanında Perelman’ın retorik teorisi de kullanılacaktır. Perelman’a (2001) göre hukuk dili, yalnızca hüküm vermek için değil, toplumu ikna etmek ve adaleti görünür kılmak için vardır. Mecelle’deki “Zarar izale olunur” ve “Asıl berâet-i zimmettir” gibi küllî kaideler, bu anlamda hem hukukî

hem retorik işlev taşır. Bu ifadeler, içerdği ahenk, denge ve anlam yoğunluğuyla neredeyse birer şiirsel hüküm gibidir.

Bu yönüyle Mecelle, Osmanlı modernleşmesinde yalnızca hukukî bir reform değil, aynı zamanda dilsel ve estetik bir devrimdir. Tanzimat dönemi bürokrasisi dil üzerinden iktidar kurmuştur. Mecelle Komisyonu ise bu bürokratik dili güzelleştirerek otoritenin estetik bir temsilini inşa etmiştir. (Akyıldız, 2018) Bu makale, Osmanlı’da hukuk ve edebiyatın kesişiminde ortaya çıkan bu özgün metinsel yapıyı incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada seçilen birkaç örnek madde üzerinden Mecelle’nin dili söylemsel (disipliner), retorik (edebî) ve estetik (biçimsel) yönleriyle ele alınacaktır. Analiz neticesinde Mecelle’nin bir hukuk dili inşa etme sürecinin edebî ve söylemsel boyutu görünür hale gelecek; böylece modernleşme kavşağında kritik bir öneme sahip olan Mecelle, bu yönüyle araştırmacılara yeni perspektifler sunacaktır.

Tanzimat Döneminde Dil, Hukuk ve Estetik Dönüşüm

Osmanlı modernleşmesinin en belirgin boyutlarından biri, Tanzimat reformlarıyla birlikte devletin dili, hukuku ve bürokrasisinin yeniden tanımlanmasıdır. 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan bu süreç, yalnızca idarî ve siyâsî bir yeniden yapılanma değil, aynı zamanda dilsel ve kavramsal bir reform niteliği taşımıştır. Tanzimat Fermanı’nın dilinde dikkati çeken en önemli unsur, geleneksel fıkıh terminolojisinin yerine rasyonel ve bürokratik bir üslubun tercih edilmesidir. Adalet, kanun, nizam ve hürriyet gibi kavramlar, artık dinî bir bağlamdan ziyade idarî ve toplumsal düzeni ifade eden seküler terimlere dönüşmüştür (Balci, 2021). Böylece Osmanlı’da modernleşme, öncelikle dil üzerinden başlamıştır.

Tanzimat reformlarıyla birlikte Osmanlı bürokrasisi, Avrupa’daki yönetim tarzını örnek alarak kendi terminolojisini üretmiş ve hukuk kavramını merkezîleştirmiştir (Akyıldız, 2018). Bu yeni ifade biçimi, ulemanın kullandığı ilmi dilden ayrılmış; sade, açık ama aynı zamanda buyurgan bir yapıya kavuşmuştur. Devlet belgelerinde görülen bu dönüşüm, hem dilin hem de hukukun kamusal alanda yeni bir *iktidar diline* evrildiğini göstermektedir.

Tanzimat aynı zamanda hukukun yazılı hâle geldiği bir dönemdir. Kodifikasyon hareketleri, sözlü ve yoruma dayalı İslam hukukunu yazılı normlar hâline getirmiştir (Çelik, 2021). 19. yüzyılda açılan Mekteb-i Nüvvâb ve Mekteb-i Hukuk, bu dönüşümün eğitim alanındaki yansıması olmuştur. Hukuk artık medrese ilminin bir parçası olmaktan çıkarak modern devletin uzmanlık alanına dönüşmüştür. Bu kurumsal yenilikler dilde de karşılık bulmuş; kanun dili kuralcı, kesin ve sistematik bir yapı kazanmıştır (Yılmaz, 2022).

Tanzimat’ın dil politikası yalnızca teknik bir sadeleşme değil, aynı zamanda estetik bir yönelimdir (Akyıldız, 2018). Bürokrasinin yazı dilinde ağdalı Arapça ve Farsça tamlamaların yerini ölçülü bir Türkçe almış; devlet, halkla iletişim kurmak için dilin edebî gücünden yararlanmıştır. Bu durum özellikle 19. yüzyıl ortalarındaki ferman ve nizamnamelerde açıkça görülür. Cümle yapıları kısa, dengeli ve ritmiktir. Dolayısıyla hukuk dili, modernleşmeyle birlikte yalnızca kavramsal değil, biçimsel bir dönüşüm de geçirmiştir (Seyit, 2020).

Tanzimat dönemi kanunlaştırma çabaları incelendiğinde, dönemin hukuk metinlerinin Batı'dan tercüme edilmesine rağmen dilsel olarak yerleştirildiği görülür. Osmanlı'nın hukukî modernleşmesini, kendi medeniyet birikiminin ve dil zenginliğinin bir tezahürü olarak yorumlamak mümkündür. Bu yaklaşım, Mecelle'nin hazırlanışında belirleyici olmuştur. Ahmet Cevdet Paşa, yalnızca hukukî hükümleri değil, bu hükümleri taşıyacak uygun bir ifade formunu da aramıştır. Onun amacı, hem ulemanın hem halkın anlayabileceği ortak bir hukuk dili üretmektir. Bu dil, Tanzimat döneminde gelişen rasyonel anlatım tarzı ile klasik belâgatın birleşiminden doğmuştur (Ellek, 2014).

Mecelle'nin dili, bu tarihsel bağlamda özgün bir konuma sahiptir. Bir yandan devletin hukuk diline dâhil olacak kadar sistematik ve açık, diğer yandan klasik belâgat geleneğine yaslanacak kadar estetik ve anlamlıdır. Ahmet Cevdet Paşa, dili yalnızca bir iletişim aracı değil, adaletin aynası olarak görüyordu. Böylece Tanzimat'ta başlayan dilsel rasyonelleşme, Mecelle'de hem hukukî hem estetik bir olgunluğa ulaşmıştır.

Mecelle'yi Tanzimat dönemi hukuk metinlerinden ayıran en önemli unsur, veciz üslubudur. Cevdet Paşa'nın dil anlayışı icaz sanatına dayanır. Her madde kısa fakat çok katmanlı anlamlar içerir. "Asıl berâet-i zimmettir", "Zarar izale olunur" ve "Yakin şek ile zail olmaz" gibi küllî kaideler, hem normatif hem de edebî bir işlev taşır (Karatepe, 2014). Bu cümlelerdeki ses uyumu, paralel yapı ve ritmik denge, hukukun estetikleşmesi olarak yorumlanabilir. Bu açıdan Mecelle, Tanzimat'ın getirdiği yazılı hukuk sistematüğini edebî bir biçimle birleştirmiştir.

Bu dönemde hukuk ve edebiyat arasındaki sınırlar giderek bulanıklaşmıştır. Cevdet Paşa'nın hem tarihçi hem dilci hem de hukukçu kimliği, dilin güzelliğini adaletin temsiliyle birleştirir. Tanzimat sonrası Osmanlı hukuk dili artık yalnızca emir ve yasak bildiren bir alan değil, devletin kendini ifade ettiği retorik bir araç hâline gelmiştir. Bu retorik yapı, hem toplumu ikna etme hem de devletin adalet anlayışını görünür kılma işlevi taşır (Balcı, 2021).

Sonuç olarak Tanzimat dönemi, Osmanlı'da dilin, hukukun ve estetiğin kesiştiği bir kırılma noktasıdır. Bu süreçte modernleşme, hukuk metinlerinin rasyonelleşmesiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda dilin biçimsel güzelliğiyle desteklenmiştir. Bu dönüşümün zirvesi Mecelle'dir: bir yandan kodifikasyonun teknik yapısını, diğer yandan klasik belâgatın zarafetini birleştiren bir metin. Bu yönüyle Mecelle, Tanzimat dil reformlarının estetik meyvesi olarak değerlendirilebilir.

Foucault ve Perelman Bağlamında Bilgi, İktidar ve Hukuk Dili

Michel Foucault'nun düşüncesinde bilgi, iktidar ve özne kavramları birbirinden bağımsız alanlar değil, sürekli etkileşim hâlinde bulunan toplumsal üretim biçimleridir. Ona göre bilgi, yalnızca gerçekliği temsil eden nötr bir birikim değil, iktidarın uygulanması, meşrulaştırılması ve yeniden üretimi için vazgeçilmez bir araçtır (Çelebi, 2013). Bu nedenle bilgi ve iktidar arasında karşılıklı bir döngü bulunur: iktidar bilgi üretir, bilgi de iktidarı güçlendirir (Foucault, 2002).

Foucault'ya göre iktidar, klasik anlamda baskı veya zor kullanımıyla tanımlanmaz; aksine toplumun her düzeyinde gündelik pratikler ve söylemler aracılığıyla dolaşan bir ilişkiler ağıdır. İktidarın kaynağı bireyler değil, onların arasındaki ilişkiler sistemidir (Foucault, 2002). Bu nedenle modern toplumlarda hukuk, eğitim, tıp, din ve ahlâk kurumları gibi alanlar, iktidarın en görünmez ama en etkili biçimlerinin üretildiği söylemsel yapılardır.

Foucault'nun arkeolojik yöntemi bilginin tarihsel koşullar altında nasıl biçimlendiğini, geneolojik yöntemi ise bu bilginin iktidar ilişkileriyle nasıl iç içe geçtiğini açıklar. Ona göre bilgi, hangi şeyin doğru veya yanlış olarak kabul edileceğini belirleyen söylemsel sınırları üretir (Urhan, 2010). Böylece her dönemin kendine özgü bir *hakikat rejimi* vardır; bu rejimler hem bilginin üretimini hem de öznenin kendini bilme biçimlerini düzenler.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin dilini anlamak, yalnızca bir hukuk metninin incelenmesi değil, aynı zamanda bir söylem düzeninin çözümlenmesidir. Zira dil, hukukta yalnızca anlam taşıyan bir araç değil, iktidarı üreten bir mekanizmadır. Foucault'nun bilgi-iktidar ilişkisine dayalı söylem teorisi, Mecelle'nin diliyle kurduğu bu ilişkiyi anlamlandırmak için güçlü bir teorik çerçeve sunar. Foucault (2000) için iktidar, yalnızca baskı ya da yasaklama biçiminde değil, bilgiyi düzenleme ve hakikati belirleme yollarıyla işler. Bu bağlamda hukuk dili, toplumsal gerçekliği belirleyen ve meşrulaştıran bir iktidar biçimidir.

Foucault'ya göre her hukuk sistemi belirli bir hakikat rejimi içinde bilgi üretir (Foucault, 2001). Bu rejim, kimlerin konuşabileceğini, hangi ifadelerin doğru sayılacağını ve hangi bilgilerin dolaşıma gireceğini belirleyen kurallar bütünüdür. Osmanlı modernleşmesinde bu düzenin yeniden biçimlendiği alanlardan biri dildir. Tanzimat sonrasında hukuk dili, dinî bilgi otoritesinden devlet merkezli bir bilgi sistemine dönüşmüştür. Artık kanun, yalnızca fıkî yorumun sonucu değil, devletin düzen fikrinin dilsel ifadesidir. Bu nedenle Mecelle'nin dili, Foucault'nun disiplinler iktidar kavramıyla yakından ilişkilidir: bireyleri baskı altına almadan, dil aracılığıyla yönlendiren bir iktidar biçimi (Foucault, 2001).

Bu açıdan Mecelle, dilin hem bilgi hem iktidar üreten işlevini somutlaştırır. “Zarar izale olunur” (Md. 19) veya “Asıl berâet-i zimmettir” (Md. 8) gibi küllî kaideler yalnızca hukukî ilkeler değil, iktidarın kendini dilde kurma biçimleridir. Foucault'nun *dilsel ekonomi* kavramıyla açıklanabilecek biçimde anlam, en kısa cümlede yoğunlaştırılır; buyurganlık vecizlikle maskelenir. Böylece hukuk dili hem normatif hem estetik bir söylem alanına dönüşür.

Foucault'nun analizinde bilgi, iktidarın aracı değil, bizzat kendisidir. Dolayısıyla bir hukuk metninin dili, o toplumun iktidar düzeninin metinsel izdüşümüdür. Bu bağlamda Mecelle, Osmanlı'da dinî otoritenin ürettiği fıkî bilgisinin devletin rasyonel bilgi üretimiyle iç içe geçtiği yeni bir söylem alanıdır. Foucault (2001), “*Disiplin toplumlarında iktidar bedeni değil dili şekillendirir.*” derken modernleşmenin dilsel düzeyde gerçekleştiğini ima eder. Bu nedenle Mecelle'nin dili bir disiplin aracıdır; açık, sistematik, düzenleyici ve ikna edicidir.

Ancak Mecelle'nin dili yalnızca Foucaultcu anlamda iktidarın dili değildir; aynı zamanda Perelman'ın retorik kuramı açısından da bir ikna aracıdır. Perelman'a (1998) göre hukuk, doğası gereği retoriktir; çünkü hukukî söylemin amacı yalnızca düzen koymak değil, muhatabı ikna etmektir. Her hukuk kuralı belirli bir değer sistemini ifade eder; dolayısıyla hukuk dili haklılığın dilidir. Mecelle'nin kısa, özlü, ritmik yapısı bu retorik ilkeyi yansıtır: her madde bir hüküm değil, bir değer önerisidir. "Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir." (Md. 3) ifadesi, yalnızca bir yargı değil, aynı zamanda davranışın ahlâkî çerçevesini belirleyen bir öğüttür.

Perelman'ın retorik akıl yürütme kavramı, Mecelle'nin dilindeki bu özellikleri açıklamaya yardımcı olur. Hukukî retorik, mantıksal çıkarımdan çok değer yüklü bir ikna sürecidir (Perelman, 1998). Mecelle'nin dili de bu niteliği taşır: her madde, okuyucuya yalnızca bir kuralı değil, o kuralın adaletle ilişkisini hissettirir. Bu bağlamda Mecelle'nin üslubu, belâgatle rasyonalite arasında bir denge kurar. Bu denge, Osmanlı hukuk modernleşmesini teknik bir reform olmaktan çıkarıp dilsel ve estetik bir dönüşüme dönüştürür (Seyit, 2020).

Foucault ve Perelman'ın kesişim noktası, dilin yalnızca iletişim aracı değil, anlamın ve iktidarın üretildiği bir alan olmasıdır. Foucault, söylemin bireyi şekillendirdiğini; Perelman ise onu ikna ettiğini savunur. Mecelle'de bu iki işlev birleşmiştir. Dil hem düzenleyici hem yönlendiricidir; rasyonel olduğu kadar duygusal bir etki de yaratır. "Zarar def'i menfaat celbinden evlâdır." (Md. 31) gibi maddeler, hukukî bir ölçüt belirlerken aynı zamanda ahlâkî bir estetik kurar. Bu yönüyle Mecelle, Foucault'nun dilsel iktidarı ile Perelman'ın adalet retoriğinin kesişiminde yer alır (Çalışkan, 2018).

Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki Mecelle Komisyonu, klasik İslam belâgatının derinliğini modern hukuk diline taşımıştır. Kanun metnindeki üslup, biçimsel olduğu kadar düşünsel bir değerdir. Cevdet Paşa, belâgat özeniyle adaleti dilsel zarafetle anlatmayı başarmış; bu yönüyle Foucault'nun disipliner, Perelman'ın retorik işlevlerini estetik bir düzlemde birleştirmiştir. Dolayısıyla Mecelle'nin dili ne yalnızca devletin buyruğu ne de ulemanın ilmî dilidir; o, adaleti güzel söylem aracılığıyla meşrulaştıran bir hukuk dilidir.

Sonuç olarak Mecelle'nin dili, Osmanlı modernleşmesinin yalnızca bir göstergesi değil, aynı zamanda onun dilsel meşruiyet zeminidir. Foucault'nun hakikat rejimi kavramı, Perelman'ın adalet retoriği ile birleştiğinde Mecelle'nin dili hem iktidarı hem adaleti estetik biçimde kuran özgün bir yapı olarak ortaya çıkar. Bu yapı, hem modernleşmenin dilini hem de dilin modernleşmesini temsil eder (Çalışkan, 2018).

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın temel yöntemi, metin merkezli bir okuma çerçevesinde söylem analizi ve retorik analiz tekniklerinin birlikte uygulanmasıdır. Bu doğrultuda Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirilmiş; metnin dilsel, estetik ve hukukî yapısı kavramsal bir çerçeveye ele alınmıştır.

Michel Foucault'nun bilgi–iktidar kuramı, metnin söylemsel yapısını ve hukuk dilinin otorite üretme biçimlerini analiz etmede teorik bir araç olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede Mecelle'nin hukuk dilinin nasıl bir hakikat rejimi kurduğu, özneyi nasıl konumlandığı ve güç ilişkilerini hangi dilsel stratejilerle görünür kıldığı incelenmiştir. Chaïm Perelman'ın retorik teorisi ise hukukun ikna boyutunu çözümlemek amacıyla kullanılmıştır. Mecelle maddelerinde görülen icaz, ritim, denge ve anlam yoğunluğu gibi retorik unsurlar; adaletin dil aracılığıyla meşrulaştırılması bağlamında değerlendirilmiştir.

Araştırmada, Mecelle'nin küllî kaideleri ile temsil gücü yüksek bazı maddeleri amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş; bu maddeler söylemsel ve estetik açıdan ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. İnceleme, hermeneutik yaklaşımla yürütülmüş, metin sadece hukukî içerik bakımından değil, aynı zamanda dilsel form, anlam örgüsü ve edebî yapı açısından da değerlendirilmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, klasik hukuk metnlerinin yalnızca normatif içerik üzerinden değil, aynı zamanda dilsel ve estetik boyutlarıyla ele alınması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Böylece Mecelle, hem modern hukuk söyleminin hem de Osmanlı entelektüel geleneğinin estetik bir ürünü olarak okunmuştur.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye bütünüdür. Kodifikasyon on altı kitap ve 1851 maddeden oluşur. Makalenin kapsamı gereği amaçlı/ölçüt örnekleme benimsenmiştir. Amaçlı örnekleme araştırma sorusuyla en yakından ilişkili, bilgi açısından zengin birimlere odaklanmayı mümkün kılar (Yıldırım & Şimşek, 2018). Örneklem; küllî kaideler, söz–fiil ilişkisini doğrudan kuran tanım maddeleri ve örf atf yapan düzenlemelerden seçilmiştir. Analiz çekirdeğini Md. 8, Md. 19, Md. 31, Md. 101, Md. 102 ve Md. 168 oluşturur. Amaçlı örneklemede hedef derinlemesine çözümlemedir; genelleme iddiası sınırlıdır (Demirel, 2020).

Veri Toplama Yöntemi

Araştırma nitel doküman incelemesi üzerine kuruludur. Birincil veri kaynağı Mecelle'nin matbu metni ve güvenilir transkripsiyonlarıdır. Doküman incelemesi; belgenin seçimi, özgünlüğün ve geçerliliğin kontrolü, içerik çıkarımı ve tematik sınıflamayı içeren sistematik bir süreçtir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Metinler karşılaştırmalı okuma ile doğrulanmış ve kodlama öncesinde bağlam işaretleri ile üslup ölçütleri için ön okuma notları oluşturulmuştur. Bu yaklaşım nitel derinlik ve anlam zenginliği üretmeyi hedefler (Patton, 2014).

Veri Analizi

Analiz iki ekseninde yürütülmüştür:

- 1) Söylem çözümlemesi: Kural cümlelerinin kipleri, öznesiz–evrensel ifade kalıpları ve normatif dilin kurumsal etkileri bilgi–iktidar çerçevesiyle okunmuştur (Foucault, 1995).
- 2) Retorik/edebî çözümleme: Maddelerdeki vecizlik, paralel yapı, karşıtlık ve örf göndermeleri yeni retorik ile klasik belâgat kategorileri birlikte kullanılarak değerlendirilmiştir (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969).

Kodlama şeması: (a) cümle yapısı ve kip, (b) kavramsal karşıtlıklar ve terim çiftleri, (c) ritim ve paralelizm, (d) örf atıfları ve bağlamsal ipuçları, (e) özneleşme biçimleri. Önce açık kodlama yapılmış, ardından eksen kodlama ile temalar dil–iktidar–estetik ekseninde birleştirilmiştir. Geçerlik–güvenirlik için veri–kuram üçgenlemesi sağlanmış, alıntı–yorum ayrımı korunmuş ve izlenebilir bir denetim izi oluşturulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Bulgular

Mecelle Maddelerinin Söylemsel İşlevi

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye bir medeni kanun kitabı olarak on altı kitap 1851 maddeden oluşmaktadır. Bu makalede sözü edilen söylem kuramları çerçevesinde sadece bir kaç madde değerlendirilecektir. Bu analizin amacı Osmanlı hukuk dilinin modernleşme sürecinin en kritik eseri olan bu kanun kitabını farklı perspektiflerle ele alarak hukuk dilinin edebiyatla kesiştiği noktayı gözler önüne sermektir (Şahin,2024).

“Zarar izâle olunur.” kaidesi, görünürde bir adalet ilkesini bildirir. Ancak dilsel yapısı itibarıyla, öznesiz bir mutlaklık söylemi üretir. Cümlede kim tarafından zararın giderileceği belirtilmemiştir; bu belirsizlik, yasanın kendisini doğal veya ilahî bir düzenin parçası gibi sunmasına yol açar. Foucault’nun kavramsallaştırmasıyla, bu yapı iktidarın doğallaştırılmasıdır (Foucault, 2000). Zarar kavramı muğlak bırakılarak tanımlama yetkisi tamamen otoriteye devredilir. Hangi zararın izale edilmesi gerektiğine karar vermek, hâkimlerin, fakihlerin ve devletin bilgi üretim alanına girer. Böylece yasa, bireyi koruma görünümü altında müdahale hakkını meşrulaştırır. Bu durum, Foucault’nun koruyarak disipline etme stratejisiyle örtüşür (Foucault, 2000).

“Asıl, berâet-i zimmettir.” ilkesi, klasik fıkıh geleneğinden devralınmış bir normdur; ancak Mecelle’de bu ilke, yalnızca teolojik bir hüküm olmaktan çıkarak bireyin doğasına ilişkin normatif bir önermeye dönüşür. Bu ifade, insan öznesinin masumiyetini vurgularken aynı zamanda onun sorumluluğunu ve denetlenebilirliğini de kurar. Foucault’nun özneleştirme kavramı bu noktada açıklayıcıdır (Foucault, 2000). Birey suçsuz sayılmakla birlikte, potansiyel suçluluk ihtimali üzerinden sürekli gözetim altında tutulur. Zimmet kavramı, bireyi hem hak hem yükümlülük taşıyıcısı olarak tanımlar. Böylece birey, kendi beraatini koruma zorunluluğu altında, özdenetim yoluyla disipline edilmiş bir özneye dönüşür. Görünürde özgürlük, derinde ise itaatin rasyonel biçimi kurulmuştur. “Kabûl, inşâ-yı tasarruf için sâniyen söylenilen sözdür ki onunla akit tamam olur.” Mecelle’nin 102. maddesi, Foucault’nun ,söylem iktidarın bir biçimidir, düşüncesini açıkça yansıtır (Foucault, 2001). Bu madde, sözün yalnızca bir iletişim aracı değil, eylem kurucu bir güç olduğunu ifade eder. Kabûlün geçerliliği, inşâ-yı tasarruf adı verilen teknik bir bilgi alanına bağlanır; artık her söz değil, yalnızca hukuken tanımlanmış söz sonuç doğurabilir. Bu yapı, söylemin sınırlarının iktidar tarafından çizildiği bir alan yaratır. Herkes konuşabilir, fakat yalnızca belirli söylemler, hukuk dili içindeki meşru sözler, geçerlilik kazanır. Bu, Foucault’nun (1992) kurumsal söylem olarak tanımladığı olgudur. Böylece yasa, kimin sözünün etkili olacağına karar verme yetkisini elinde tutar. Dil, bu şekilde iktidarın görünmez bir biçimi hâline gelir; özne, yalnızca belirlenmiş biçimde konuştuğu ölçüde geçerli olur.

Bu üç madde birlikte okunduğunda, Mecelle'nin yalnızca hukuk kurallarını değil, aynı zamanda belirli bir özne tipini kurduğu görülür:

“Zarar izâle olunur.” → Korunma gerekçesiyle müdahale edilebilir özne,

“Asıl, berâet-i zimmettir.” → Sürekli özdenetim altında tutulan sorumlu özne,

“Kabûl...” → Yalnızca yetkilendirilmiş söylemi tekrar edebilen dilsel özne.

Bu özne modeli, Foucault'nun (1975) tanımladığı öznenin disiplini kavramı ile örtüşür. Mecelle'nin dili, itaatini açıkça dayatılmadığı, fakat doğal, ahlaki ve dinî temellerle meşrulaştırıldığı bir iktidar söylemi kurar. Böylece hukuk, yalnızca bir düzenleme aracı değil, bir hakikat üretim biçimi olarak görünür hâle gelir (Büyükbaş, 2021).

Mecelle'nin Dili: Estetik, Belâgat ve Kodifikasyon

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Osmanlı hukuk tarihinde yalnızca bir kanunlaştırma girişimi değil, aynı zamanda dilsel ve estetik bir yenilenme projesidir. Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında 1869–1876 yılları arasında hazırlanan bu metin, klasik fıkıh sisteminin kavramlarını modern devletin kodifikasyon mantığına uyarlarken dilde de özgün bir zarafet kurmuştur. Böylece Mecelle, hukukun normatif yapısını edebî bir formla buluşturan nadir bir metin hâline gelmiştir. Cevdet Paşa'nın ilmî donanımı, dil ve mantık ilimlerine dayanan çok yönlü bir formasyonun ürünüdür. Tezâkir ve Kavâid-i Osmaniye'de ifade ettiği üzere, dilin amacı düşünceyi berrak biçimde yansıtmaktır (Cevdet Paşa, 1967). Bu anlayış Mecelle'nin her maddesinde hissedilir: cümleler kısa, dengeli ve ritmiktir; anlam, biçimle tam bir uyum içindedir. Metin, hukukî kesinliği korurken gereksiz ayrıntıdan kaçınır; böylece az sözle çok manaya ulaşan bir üslup ortaya çıkar.

Mecelle'nin dili, klasik belâgattaki icaz ve fesahat ilkelerini kanun metni formuna uyarlayan özgün bir yapıya sahiptir. Sehli mümteni diye adlandırılan bu üslup, söyleyişte sadeliği, anlamda derinliği amaçlar. Cevdet Paşa'nın veciz tercihleri hem ilmî çevrelerin dil zevkine hem de halkın anlama düzeyine hitap eder. Bu yönüyle Mecelle, hukukla edebiyat arasında ses ve anlam dengesi kuran bir köprü işlevi görür. Mecelle'nin estetiği yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda düşünsel bir nitelik taşır (Şahin, 2024). Mecelle'nin küllî kaideleri değerlendirilirken her birinin hukukun ahlâkî felsefesini veciz biçimde dile getirdiği belirtilir (Demir, 2011). “Zarar def'i menfaat celbinden evlâdır” gibi hükümler, yarar-zarar dengesinin ötesinde etik bir önceliği ifade eder. Bu yönüyle Mecelle, diliyle ahlâkî bir bilinç inşa eder; sözün estetiği, anlamın hikmetine dönüşür.

Kodifikasyon süreci bakımından Mecelle, Batı'daki Code Civil benzeri girişimlerle paralel bir düzen kurarken, dilde yerli bir söylem üretmiştir (Ellek, 2014). Cevdet Paşa, Arapça ve Farsça terkiplerin hâkim olduğu Osmanlı resmî diline karşı daha anlaşılır, ölçülü ve musiki yönü güçlü bir Türkçe kullanmıştır. Bu tercih, Mecelle'yi hem hukukî hem dil tarihi açısından bir dönüm noktası yapmıştır (Yılmaz, 2002). Cevdet Paşa'nın adalet anlayışı, dilin berraklığıyla doğrudan ilişkilidir. Buradaki “belâgat” kavramı, süsleme değil, anlamın açıklığı ve ölçüsüdür. Bu bakımdan Mecelle'de estetik, adaletin görünürlük biçimidir. Mecelle Komisyonu Zabıtları, Paşa'nın kelime seçimindeki titizliğini açık biçimde ortaya koyar. Komisyon tartışmalarının büyük bölümü cümle kuruluşu ve terim tercihlerine ilişkindir. Paşa, “ifadede ölçü adaletin ölçüsüdür” diyerek (Özlü, 2020) dilsel dengeyi hukukî dengeyle

özdeşleştirir. Böylece biçimsel düzen, adalet fikrinin yansıması hâline gelir. Mecelle'nin dili, yalnızca bir ifade aracı değil, aynı zamanda bir medeniyet estetiğinin taşıyıcısıdır. Bu dil Kur'an üslubundan beslenen lafızda ekonomi, manada derinlik ilkesine yaslanır. Foucault'nun (2000) disiplin söylemi kavramıyla benzer biçimde, düzen dilde kurulur; ancak Mecelle bunu Batı'nın soğuk rasyonalizmine değil, yerli estetik duyarlığa dayanarak gerçekleştirir. Cevdet Paşa'nın vecizelerinde ses ve anlam ilişkisine özel önem verdiğini, “zarar-izale”, “asıl-berâet” gibi kelime çiftlerinin bilinçli seçildiğini vurgular. Bu tercih hem ritmik bir uyum yaratır hem de anlamı zihinde kalıcı kılar. Böylece açıklık, güzellik yoluyla sağlanır; hukuk dili bir estetik hafızaya dönüşür (Karatepe, 2014).

Mecelle'nin dilsel yapısı, Batı kodifikasyonlarının soyut, teknik ve anonim üslubundan ayrılır. Paşa, kelimeleri yalnızca anlam açısından değil, ahenk bakımından da tartar. Örneğin Arapça “el-aslu beraetü'z-zimme” ifadesinin Türkçeleştirilmiş “Asıl berâet-i zimmettir” biçimi, hem açıklığı hem musikiyi koruma çabasının ürünüdür. Bu sentez, Arapça fıkıh geleneğiyle Türkçenin ifade imkânlarını estetik bir düzlemde buluşturur. Mecelle'nin dili, hukukî fonksiyonunun ötesinde bir anlam üretir: hem hafızada kalıcıdır hem de estetik bir ikna gücü taşır. Perelman'ın (1998) retorik etki kavramıyla uyumlu biçimde, söz hem mantıksal hem duygusal bir bağ kurar. Böylece Cevdet Paşa'nın başarısı, yalnızca bir hukuk sistemini kodlamak değil, onu estetik bir dil içinde yaşatmak olmuştur.

Edebî Analiz: Mecelle'nin Dilinde Belâgat ve Estetik Yapı

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin dili, yalnızca hukukî bir metnin biçimsel sınırları içinde kalmayan, aynı zamanda klasik belâgat geleneğinin ifade gücünü sürdüren bir estetik dokuya sahiptir. Ahmet Cevdet Paşa'nın önderliğinde kaleme alınan metin, adaletin ifadesini güzellikle birleştirerek, Osmanlı düşüncesinde hukuk-dil-edebiyat üçlüsünü bir araya getiren bir üslup inşa etmiştir. Bu bağlamda Mecelle'nin küllî kaideleri ve bazı temel maddeleri, klasik Türk edebiyatında kullanılan başlıca edebî sanatların etkileyici örneklerini barındırır (Keskin, 2025).

Küllî kaidelerin bir kaç maddesine edebî sanatlar açısından bakıldığında: “Zarar izâle olunur.” Bu kaide, icaz sanatının en sade ve etkili örneklerinden biridir. Sadece iki kelimeden oluşan bu cümlede, hem bir hukuk kuralı hem de bir ahlâk ilkesi dile getirilmiştir. Zarar ve izâle kelimeleri arasındaki anlam karşıtlığı, cümleye güçlü bir tezat ve ritmik bir denge kazandırır. Böylece Paşa, hukukun temel amacını kısa ama derin bir ifade ile özetlemiştir. Bu özlülük, dilin güzelliğini koruyarak adaleti estetik bir biçimde sunar (Demir, 2011). “Asıl berâet-i zimmettir.” Bu kaide, mecaz ve teşbih sanatlarını birlikte barındırır. *Zimmet* kavramı insanın sorumluluğunu, *berâet* ise bu sorumluluktan arınmayı simgeler. Aralarındaki anlam ilişkisi, mecazî bir temizlik ve özgürlük duygusu oluşturur. Paşa, bu ifadeyle hukukun yalnızca yargılayıcı değil, aynı zamanda insanın doğuştan masumiyetini vurgulayan bir yönü olduğunu sezdirir. *Berâet* kelimesinin yumuşak ses yapısı, cümlelerin fonetik estetiğini artırır; böylece anlam ile ses arasındaki uyum, tenasüp sanatına dönüşür (Altun, 2015).

“Yakin şek ile zail olmaz.” Bu ifade, anlam derinliğiyle birlikte teşbih-i belîğ ve icaz sanatlarının iç içe geçtiği bir örnektir. *Yakin* (kesin bilgi) ve *şek* (şüphe) kavramları, birbirine zıt iki zihinsel hâli temsil eder. Bu karşıtlık, hem

mantıksal bir kesinlik hem de estetik bir ahenk yaratır. Cümlelerin kısa, dengeli ve tartımlı yapısı, Mecelle'nin genel üslubundaki seci geleneğini de yansıtır. Böylece Paşa, soyut bir hukukî hükmü, somut bir dil düzeniyle görünür kılar. Madde 101: "İcâb inşâ-i tasarruf için ibtidâ söylenilen sözdür ki tasarruf onunla isbât olunur." Bu maddede seci ve tevâzün belirgin biçimde hissedilir. *İbtidâ-isbat* kelimeleri arasında kurulan ses uyumu, cümleye ritmik bir düzen kazandırır. Böylece anlamla ses arasındaki paralellik, klasik edebiyatın musiki geleneğini hatırlatır. Ayrıca cümlelerin özlü biçimi, hem tanımın açıklığını hem de estetik yoğunluğunu sağlar. Madde 102: "Kabûl, inşâ-yı tasarruf için sâniyen söylenilen sözdür ki onunla akit tamam olur." Bu madde, hukukî bir süreci edebî bir biçimle anlatır. *Tamam olmak* fiili, bir sürecin bitişini değil, bütünlüğe ulaşmayı anlatır. Bu ifade, hem mecaz hem de teşbih değeri taşır; çünkü sözleşmenin tamamlanması, bir estetik *tamlık* duygusu uyandırır. Böylece Cevdet Paşa, dil aracılığıyla hukukun soyut sürecine insânî bir sıcaklık kazandırmıştır (Karatepe, 2014).

Madde 168: "Bey'de icâb ve kabûl örf ve âdet-i belde inşâ-yı bey' için müstamel olan lafızlardır ki bunlarla pazarlık kesilip lisanımızda hayırlaşmak tabir olunur." Bu madde, edebî sanatlar bakımından en zengin örneklerden biridir. *Örf ve âdet-i belde* ifadesiyle tenasüp sağlanmış; *hayırlaşmak* kelimesi ise hem mecaz-ı mürsel hem telmih değerindedir. *Hayırlaşmak* sözcüğü, pazarlığın bitişini olduğu kadar, iyilik dileğini de çağırıştırır. Bu kullanım, Mecelle'nin hukuk dilini halkın gündelik diliyle buluşturduğunu gösterir. Böylece metin, hem hukukî hem kültürel bir dil estetiği üretmiştir. Mecelle, Osmanlı modernleşmesinde dilin üç düzeyde dönüşümünü temsil eder: Hukukî düzlemde, fıkıh terminolojisini sistematik bir kanun diline dönüştürür. Dilsel düzlemde, ağır Osmanlıca'yı sade ama anlamca derin bir yapıya kavuşturur. Estetik düzlemde, güzelliği adaletin dili hâline getirir. Bu nedenle Mecelle, yalnızca bir hukuk kodu değil aynı zamanda edebî üslubuyla kendine has bir hukuk dili inşa eder. Böylece Mecelle, modernleşmenin soğuk rasyonalizmine karşı Osmanlı'nın estetik aklını temsil eden bir hukuk dili yaratmıştır (Yılmaz 2022)

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'yi yalnızca tarihsel bir hukuk metni olarak değil, aynı zamanda modernleşen Osmanlı devlet aklının dilsel ve estetik stratejileriyle biçimlendirilmiş özgün bir söylem alanı olarak değerlendirmiştir. Tanzimat sonrasında hukuk dili, devletin merkezî iktidarını kurma ve rasyonel düzeni toplumsal hayata yerleştirme aracına dönüşmüş; Mecelle bu dönüşümün estetik ve entelektüel açıdan bir örneğini sunmuştur. Foucault'nun bilgi-iktidar yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde Mecelle, yalnızca normatif hükümler ortaya koymamakta; dil aracılığıyla hakikat rejimi inşa eden, toplumsal düzeni meşrulaştıran ve özneyi belirli bir hukukî rasyonaliteye yerleştiren bir söylem yapısı geliştirmektedir. Perelman'ın retorik teorisi ise Mecelle'deki normların, yalnızca emir ve yasaklardan ibaret olmadığını; aynı zamanda ikna, kabul ve rızaya dayalı bir hukukî estetik yarattığını göstermektedir. Küllî kaidelerde görülen icaz, ritim, ses uyumu ve anlam yoğunluğu, metnin hem belâgat geleneğiyle bağını koruduğunu hem de modern hukuk dilinin teknik kesinliğini taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda Mecelle, hukuk metni olmanın ötesine geçerek dilin siyaseti ile hukukun estetiğini buluşturan bir örnek teşkil eder. Modern varlık ve düzen anlayışı ile klasik İslâm hukukunun kavramsal derinliği aynı yapıda bir araya gelir; böylece metin, gelenek ile modernliğin yüzeysel çatışmasını aşan özgün bir alan açar. Mecelle'nin dili, adaletin

yalnızca normatif bir kategori değil, aynı zamanda güzel ve ölçülü bir ifade biçimiyle toplumsal meşruiyet kazandığını gösterir. Bu yönüyle çalışmanın katkısı üç boyutludur: (1) hukuk söyleminin etik ve estetik inşa kapasitesine dikkat çekerek hukuk dili çalışmalarına teorik zenginlik sunar; (2) Osmanlı modernleşmesine ilişkin literatüre dil merkezli yeni bir perspektif kazandırır; (3) Mecelle'nin güncel hukuk dili tartışmalarına epistemik ve retorik bir referans olduğunu gösterir. Ayrıca belâgat geleneğinin çağdaş hukuk eğitimi açısından yeniden değerlendirilebileceği fikrine metodolojik temel oluşturur. Uygulama bağlamında, modern hukuk dilinin yalnızca işlevsel açıklık değil, aynı zamanda anlam derinliği ve etik duyarlılık taşıması gerektiği açıktır. Bu çerçevede, hukuk eğitiminde retorik, argümantasyon, metin çözümleme ve dil estetiği derslerinin güçlendirilmesi; yasama metinlerinde tutarlılık, kavramsal berraklık ve ölçülü üslup ilkelerinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Mecelle'nin dilindeki sadelik içinde incelik yaklaşımı, günümüz hukuk metinleri için kültürel ve metodolojik bir ilham kaynağı olabilir.

Gelecek çalışmalara ilham olması açısından şu konular değerlendirilebilir: Mecelle'nin karşılaştırmalı hukuk dili bağlamında Code Civil ve diğer şer'î kanun kodifikasyonlarıyla incelenmesi veya Şer'iyye sicilleri üzerinden uygulama pratiklerinin söylemsel analizi yapılabilir. Mecelle'nin Cumhuriyet hukuku ve Türk Medeni Kanunu üzerindeki dilsel etkilerinin araştırılması yapılabilir. Mecelle çeviri ve sadeleştirme çalışmalarının anlam kaymaları ve terminoloji değişimi açısından incelenebilir. Dijital beşerî bilimler araçları (metin madenciliği, kavram haritaları, sözcük frekansı) ile nicel söylem analizi yapılabilir. Bu doğrultuda Mecelle, yalnızca tarihsel bir hukuk belgesi değil; dil, iktidar ve estetik bağlamında hâlâ canlı bir tartışma alanı sunan özgün bir miras metni olarak konumlanmaktadır. Sonuç olarak Mecelle, Osmanlı hukuk modernleşmesinin yalnızca tarihsel bir aşaması değil; hukukî düşünce, dil estetiği ve söylem açısından bugün dahi referans değeri taşıyan bir miras metnidir. Hukukun, teknik metin olmanın ötesinde, etik duyarlılık ve estetik tutarlılık gerektiren bir kurum olduğu gerçeğini hatırlatır. Bu çalışma, Mecelle'nin söylem, retorik ve estetik boyutlarını ortaya koyarak hukuk diline ilişkin disiplinlerarası tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Gelecek araştırmaların karşılaştırmalı hukuk, dijital beşerî bilimler veya hukuk- edebiyat ilişkisi ekseninde bu mirası daha derinlemesine incelemesi, hem hukuk dilinin gelişimine hem de kültürel hafızaya yeni perspektifler kazandıracaktır.

Kaynakça

- Akyıldız, A. (2018). *Osmanlı'da bürokrasi ve modernleşme: Dil, hukuk ve yönetim ilişkisi*. Küre Yayınları.
- Altun, M. (2015). *Mecelle'de edebî sanatlar ve dil estetiği*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 72(2), 15–28.
- Balcı, M. (2021). *Tanzimat dönemi hukuk dili ve modernleşme*. Siyasal Kitabevi.
- Büyükbaş, A. (2021). Foucault'da özne, iktidar ve hukuk söylemi. *Toplum ve Bilim*, 158, 115–138.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). Bilimsel araştırma yöntemleri (27. bs.). Pegem Akademi.
- Cevdet Paşa, A. (1967). *Tezâkir* (Cilt 1). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Çalışkan, Z. (2018). Foucault'nun bilgi–iktidar kuramı bağlamında hukuk söylemi. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76(1), 120–130.
- Çelebi, K. (2013). Michel Foucault'da bilgi ve iktidar ilişkisi. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 20, 511–525.
- Çelik, H. (2021). Osmanlı'da kodifikasyon ve hukuk eğitimi reformları. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 38, 271–285.
- Demir, A. (2011.). *Mecelle ve küllî kaidelerin anlam dünyası*. Işık Akademi Yayınları.
- Ellek, M. (2014). *Osmanlı'da kanunlaştırma süreci ve Mecelle'nin hazırlanışı*. Çizgi Kitabevi.
- Foucault, M. (1992). *Bilginin arkeolojisi* (Çev. V. Urhan). İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2000). *İktidarın gözü: Seçme yazılar* (Çev. F. Keskin). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *Hapishanenin doğuşu: Gözetim altındaki toplum* (Çev. M. Ali Kılıçbay). İmge Kitabevi.
- Karatepe, S. (2014). *Mecelle'nin üslubu ve estetik yapısı üzerine bir inceleme*. Hece Yayınları.
- Kaşıkcı, O. (1998) *İslam ve Osmanlı Hukukunda Mecelle*. OSAV.
- Keskin, H. (2025) Mecelle'nin Külli Kaidelerinde Yapılan Söz Sanatları ve Detayları Yeni Külli Kaide Yazımındaki Örnekliği 8(35):622-646 DOI:
- Özlü, R. (2020). Dil, adalet ve ölçü: Cevdet Paşa'nın hukuk dili anlayışı. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 55, 85–94.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi.
- Perelman, C. (1998). *Retoriğin alanı* (Çev. N. Akın), Vadi Yayınları.
- Seyit, H. (2020). Tanzimat sonrası hukuk dilinde biçimsel dönüşüm. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 6(2), 45–56.
- Seyit, G.(2020). *Türkiye'de Hukuk Dilinin Dönüşümü*. Oniki Levha Yayıncılık.
- Şahin, C. (2024). Disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak edebiyat ve hukuk ilişkisi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 30, 225–236. <https://doi.org/10.30767/diledeara.1533445>
- Urhan, V. (2010). Michel Foucault'da bilgi, iktidar ve hakikat kavramları. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 43–57.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri . Seçkin.
- Yılmaz, E.(2022) *Hukuk Dilinin Gelişmesi ve Sadeleşmesi*. Yetkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2002). *Osmanlı'da hukuk dili ve modern hukuk kavramı*. Arı Yayıncılık.
- Uluslararası Mecelle Sempozyumu (2017). *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hukuk ve edebiyat boyutları: Bildiriler kitabı*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Sorumlu Yazar Bilgileri:

Yazar ismi: Tuba Yüksel

Bölüm: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

Fakülte: Eğitim ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Üniversite, ülke: International Burch University, Bosna Hersek

Email: tuba.yuksel@stu.ibu.edu.ba

Lütfen alıntılایınız: Yüksel, T., Özdemir, C. (2025). Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’de Hukukî Söylem ve Edebî Dil: Osmanlı Modernleşmesinin Estetik Mantığı. *Türk Edebiyatları Araştırma Dergisi*, 5 (1), 37-50.
DOI: <https://doi.org/10.47580/tead.513>

Please Cite: Yuksel, T. & Ozdemir, C. (2025). Legal Discourse and Literary Language in Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye: The Aesthetic Logic of Ottoman Modernization. *Journal of Research in Turkic Literatures*, 5 (1), 37-50.
DOI: <https://doi.org/10.47580/tead.513>

Alındı: Eylül 15, 2025 ▪ Kabul: Kasım 26, 2025